

Формиране и развитие на способността за точно интониране с глас

Пелагия Векилова, Светла Минкова

Abstract: A Training Model of a Microprogramming Unit for Operation Control:

Development of the ability for accurate intonation should be considered as a process consisting of successive stages, which define the stages of vocal development of children taking into account the characteristics of the relevant age. In this case, there is reason to argue that the development of vocal activity is not only the starting basis for the formation of melodic hearing but also a specific form for its implementation.

Key words: intonation, mode, sound production, interval, melodic hearing, vocal hearing, modal sense

ВЪВЕДЕНИЕ

В музикознанието мелодията се определя като музикална мисъл, изразена едногласно. В своята книга, посветена на учението за мелодията Л. Мазел пише: "Най-важни страни на мелодията, в най-голяма степен определящи нейния образно-изразен характер, и особено нейния строеж и логическо развитие, са естествено онези нейни страни, при които музикалната интонация е най-строго организирана, точно фиксирана и богато диференцирана. Това са височинните и временни /ритмични/ съотношения" [5, с. 36]. Музикално-височинните съотношения, според Мазел - имат две неразривно свързани страни: общата линия на височинните повишавания и понижавания /мелодичен рисунък и мелодическа линия/ и ладовата страна. "Специфичният признак, който отличава мелодията от другите не чисто мелодични музикални явления /като хармонията, тембъра, динамиката/ се заключава - пише Л. Мазел - в линията на тоново-височинните изменения. Но специфичният признак, отличаващ мелодията като музикална мисъл от всичките ѝ жизнени първообрази, т. е. мелодията на речта, стиха и т. н. - това не е "линията на тонововисочинните изменения, а именно ладовата основа" [5, с. 39-40]. Определящо начало при построяване на мелодията това е ладът, разглеждан като система от тонововисочинни връзки, обединени от основния устойчив тон /тониката/, към който се привличат всички останали тонове. Следователно точната интонация, изпълнението на мелодията трябва да се разглежда в зависимост от съотношението на тоновете в даден лад. Изхождайки от това положение можем да приемем за точно интониране такова изпълнение на мелодията, при което височината на отделните тонове съвпада с тяхното място в дадения лад.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Двете определения, дадени от Л. Мазел - интонация като частица на мелодията и изпълнителска интонация, - са тясно свързани помежду си. Подобно на думата в живата реч, музикалната интонация, като частица на мелодията, подлежи на реално изпълнение, на едно или друго "произношение", т. е. интониране. От тук понятието "изпълнителска интонация", т. е. точно, или неточно, изразително или неизразително интониране [5, с. 26].

За В. К. Белобородова формирането и развитието на способността за точно интониране започва от натрупването на музикално-слухов фонд и възпитание на слухово внимание у децата. Постепенно се формира способност за представяне на мелодията на основата на развитието на тонововисочинен, ритмичен и ладов слух, като способности, необходими за възприемане и възпроизвеждане на музика. Така се достига до развитие на способността за контролиране точността на изпълняваната мелодия, до установяване на координация на слуховия и гласовия апарат [2, с. 26].

Натрупването на музикално-слуховия опит и развитието на слуховото внимание у децата започва още в първите години на техния живот. В редица изследвания се проследява началният етап в развитието на способността за възприемане на музика у деца през първата година от техния живот [1, с. 26].

От резултатите става ясно, че слухова съсредоточеност се отбелязва по време на въздействие на музика и с възрастта тя се увеличава.

Известно е, че вниманието на деца от кърмаческа възраст се изразява в ориентировъчна реакция, предизвикана от въздействието на дразнител, като в началото имат непосредствено жизнено значение за детето, а по-късно е предизвикана от дразнители свързани с ярки емоционални преживявания [8, с. 1]. Резултатите от редица изследвания показват, че относно слуховата съсредоточеност при въздействие на музика, позволяват да се счита, че музиката представлява обект, предизвикал положителни емоции, приковаващи тяхното внимание.

През втората година на детето се наблюдава активно увлечение при слушане на песни изпълнявани от педагога, придружени от музикално-двигателни показатели или при зрително-двигателна ситуация. Постепенно от импулсивен отклик на песен те започват да реагират с ярко изразени емоции - весело оживление или спокойно настроение в съответствие с характера на песента и явно удоволствие при нейното слушане. Слуховата съсредоточеност се стабилизира и децата слушат внимателно отначало до края песните, изпълнявани от педагога.

Възпитанието на слухово внимание през третата година осигурява възприемането с интерес на познати песни без зрително-двигателна опора, т. е. без илюстриране на тяхното съдържание.

В края на първата година и началото на втората у децата се наблюдава различна реакция при позната и непозната песен. Те се радват при слушане на позната песен, т. е. изпитват чувство за познатост, което в края на втората година преминава в узнаване на познати песни. Децата извършват движения, илюстриращи текста при слушане само на мелодията, а някои от тях подбират играчка, изобразяваща главния герой на песента. През третата година децата отгатват познати песни не само като подбират играчка или картина, но като назовават песента. Голяма част от тях отгатват песните по изсвирено начало.

Емоционалната отзивчивост в музикално-слуховия фонд, макар и все още беден създават оптимални условия за формиране на желание и стремеж у децата да преминат от "съзерцание" към "действие", от възприемане към възпроизвеждане. Осъществяване през първата година от живота на детето се наблюдава повишена звукова активност след музикалното въздействие, която с напредването на възрастта се увеличава. В края на първата година голяма част от децата възпроизвеждат различни звукоподражания.

През първата половина на втората година у голяма част от децата се формира уменията за точно възпроизвеждане на високи и ниски интонации по подражание /малко коте - голяма котка, малко петле - голямо петле и т.н./. Във втората половина на втората година настъпва качествена промяна в развитието на способността за точно интониране - голяма част от децата започват да подпяват, други изпълняват мелодията на позната песен с помощта на педагога.

Точно интониране на заучена песен се появява при 2,7 - 3,0 годишни деца като изпълнението е придружено с изпълнение на мелодията от инструмент.

От психологическа и педагогическа гледна втората година от живота на децата представлява интерес не само като възраст, в която се поставя началото на пеенето, но и като възраст, в която протича формирането на способността за правилно интониране с глас. За тази цел са правени изследвания в периода от първите опити до възпроизвеждане на мелодията на песни. В хода на тези изследвания се проследява динамиката на изпълнението на мелодията по

отношение на нейната количествена страна т. е. изпълнението на височината и трайността на всеки пореден тон и по отношение на нейната качествена страна, т. е. изпълнението на мелодичните интервали.

Резултатите показват, че изпълнението на децата има много общи моменти, което дава възможност да се проучат особеностите и да се направи характеристика на детското изпълнение в периода от подпяване към възпроизвеждане на мелодия. Установено е, че децата изпълняват само някои тонове от мелодията, което говори за липса на усет у тях за първичното свойство на мелодичната крива - непрекъснатост, че мелодията не се възприема и осъзнава като тоново-височинна последователност, организирана чрез ритъма.

Мнозина вокални педагози считат, че ръководна роля в интонирането с глас играе усещането за височина. Съвършено справедливо Б. М. Теплов подчертава, че не абсолютната, а относителната височина представлява основен момент във възпроизвеждането на мелодия с глас. За човека тоновете в мелодията постъпват не като отделни звукови сигнали, а като синтезирани т. е. разположени в определен порядък, определени съотношения един към друг и обединени в емоционален смисъл. Мелодията се възприема като поредица от интервали [8, с. 39-40].

И. М. Сеченов, подчертавайки инстинктивното звукоподражание, присъщо на децата, изтъква, че изяснения тон или поредица от тонове в съзнанието на детето служи за мярка, към която то нагласява собствените си звуци и не се успокоява, докато тази "мярка" и нейното подобие не станат "тъждествени" [7, с. 263]. Подпяването е дейност в процеса на която започва да се формира способността за точно интониране с глас. Първият етап на развитието се характеризира с желание на детето да възпроизведе слушана мелодия и възпроизвеждане на изчакванията и слезанията в мелодичната крива.

Опитът за възпроизвеждане на мелодия - подпяването е дейност, в процеса на която не само възникват музикално-слуховите представи, но и става определена преработка на слуховите впечатления, възниква способността за сравнение на тоновете по височина и координацията между гласа и слуха. У децата постепенно се стабилизират условните връзки между фонаторния и слуховия анализатор, затвърдяват се слуховите представи. Този период се характеризира от някои автори като "безтонален", "немузикален", а от други като "предмузикален" /В. А. Багадунов, Ед. Уилямс, Е. Шени/.

За Л. Мазел ладовата страна е онзи специфичен признак, който определя емоционално смисловото обогатяване на мелодията. Тя е качествената страна на музикално-височинните съотношения, която се обуславя от мястото на интонацията като определен музикален интервал от съответната ладова система.

Вторият стадий в развитието на способността за точно интониране с глас се характеризира с възпроизвеждане на интервалните съотношения в мелодията. Тоновите в мелодическия интервал звучат във времето, възприемат се и се възпроизвеждат последователно в него.

Неточно изпълнените тонове, както и заместването на интервалите с по-широки интервали показва, че близките ходове в мелодията трудно се възприемат и пресъздават от децата. Този факт не бива да се използва за категорични изводи относно подбора на песенния материал и да се счита, че при децата от най-ранна възраст могат да се използват песни само с големи скокове. Това би било неправилно и би задържало музикалното развитие на децата. Като способност на началния стан на интониране това "трябва да се има предвид при подбора на репертоара. Желание и активно възпроизвеждане не се появява у децата когато мелодията е изградена върху по-отчетливи мелодични ходове, които осигуряват възприемане на мелодичното движение. Тази представа за мелодическата крива има твърде схематичен характер. Така постепенно се формира представата за тоново-височинните съотношения, представа адекватна на слушаната мелодия.

Всичко това показва, че у малкото дете не може да възникне изведнъж представата за дадена мелодия. Необходимо е време и вокална практика, в процеса на която възникват музикалните представи, но и става определяна преработка на слуховите възприятия.

В основата на възпроизвеждането на мелодията стоят първичните музикални образи, възникнали непосредствено след възприемането и намерили опора в реалното ѝ звучене, че музикалните представи у децата са неволеви. В този първи етап от развитието на способността за точно интониране е необходимо пеенето на детето да се придружава от инструмент.

В педагогическата литература съществуват противоречиви становища относно използването на инструменти при пеенето на децата. В традиционната музикална педагогика е прието децата да разучават песента без изпълнение на нейната мелодия на инструмент. В последното десетилетие в редица изследвания върху музикално-слуховите представи, музикалният слух и по-конкретно вокалният слух, все по-често се разкрива същността и ролята на инструмента при интониране с глас. "Първият етап от развитието на слуховите представи - пише И. П. Хейнрихс - трябва да се счита периода, в който учащите се възпроизвеждат височината на тоновете само с поддръжка на инструмент". Представите на този етап са още слаби. Характерна тяхна черта е непосредствената опора във външното звучене, което се явява условие за тяхното образуване [3, с. 28]. В. К. Белобородова счита, че инструменталното съпровождане на възпроизвежданата от децата мелодия не само служи за опора на "слуха и гласа", не само подпомага нейното точно изпълнение, но и осигурява и по-бързото ѝ запаметяване [2, с.46]. В изследванията върху тонововисочинната усетливост на децата от предучилищна възраст Т. А. Репина установява също, че "дейността за подравняване на непосредствено възприетия тон е по-голяма отколкото по слухов образ, по памет" [6, с. 178].

Преходът към беззвучно възпроизвеждане на мелодията е важен и трябва постепенно да се реализира. Този трети етап в развитието на музикално-слуховите представи у децата се наблюдава през осмата и деветата година.

В определението "вокален слух" Б. М. Теплов, Т. А. Репина, И. П. Гейнрихс, В. М. Морозов включват първо - правилно координиране на работата на гласовия апарат в съответствие със зададените еталони на звучене и второ - определяне на точността на възпроизвежданата мелодия от друг човек. Следва да се отбележи, че с прехода към вътрешно възпроизвеждане, с произволността на музикално-слуховите представи е тясно свързано развитието на възможността за откриване на интонационна грешка при изпълнение на позната песен.

Известно е, че тоновете в мелодията са организирани в определени ладови системи. Следователно създадените музикално-слухови представи са ладови представи. В основата на възпроизвеждането на мелодията на песента стои ладовият усет.

От казаното до тук се очертават три стадия в развитието на способността за точно интониране с глас. Първият стадий се характеризира с желание и опит за възпроизвеждане на слушаната мелодия, със схематичност и неустойчивост на музикалните представи, с недостатъчна активност на гласовата мускулатура. У малките деца се наблюдава често отсъствие на координация между слуха и гласа. Успоредно с развитието на слуховото внимание и способността за възприемане на тоновете, тяхната височина, посоката на мелодичното движение у децата се развива и способността за управление на гласовия апарат за "настройването" му към точно възпроизвеждане на възприетите тонове. Известно е значението и ролята на слуха като коректор на музикалното изпълнение. "Слухът е съдия, слухът е съвестта на гласа" - пише С. Хербер. И тежко на този глас, който има лоша съвест [4].

Вторият стадий в развитието на способността за точно интониране се характеризира с възпроизвеждане на интервалните съотношения в мелодията, с постепенно създаване на паметни следи, на система от следи, отразяващи тонововисочинните и ритмичните съотношения, чието озвучаване представлява точното интониране от децата. Специфично за този стадий е малката произволност, схематичност и яркост на музикално-слуховите представи, поради което възпроизвеждането на мелодията е възможно само при непосредствена опора на външното звучене. Постепенно от интонирането с глас при опора на инструмент децата започват да възпроизвеждат мелодията на песента без инструмент, когато собственото звучене служи все още за опора на слуховите представи.

Третият стадий може да се охарактеризира преди всичко като стадий на откъсването от непосредствената опора на реалното звучене /инструмент или собствено възпроизвеждане/, като стадий на развитие на втората страна на вокалния слух - откриването на допуснатата интонационна грешка при изпълнението на познатата песен. Третият стадий на способността за точно интониране се характеризира и с интензивно развитие на ладовия усет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изложеното по-горе свидетелства за това, че развитието на способността за точно интониране трябва да се разглежда като процес, състоящ се от последователни етапи, на основата на които се определят етапите на вокалното развитие на децата, при отчитане на съответните възрастови особености. В такъв случай има основание да се твърди, че развитието на певческата дейност е не само изходна основа за формиране на мелодическия слух, но и специфична форма за неговото реализиране.

Проучване способностите на развитие на способностите за точно интониране и установяване на оптималните граници на всеки негов етап има значение при решаване на основните въпроси, свързани с определяне периодите на обучение, методите и формите специфични за всеки един от тях, за създаване на здрав фундамент, за пълноценно масово музикално-естетично възпитание на подрастващото поколение.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Атанасова, А., Н., Р., Арнаудова. Възможност възприятия музика у детей в возрасте от 1 до 12 мес., В.
- [2] Белобородова, В.,К. Развитие музикального слуха учащихся первого класса, АПН, РСФСР, М. 1956 г.
- [3] Гейнрихс, И. Музыкальный слух и его развитие, изд. Музыка, 1978 г.
- [4] Гербер, С. Человеческий голос и его гишена, М. 1972 г.
- [5] Мазел, Л. А. За мелодията, Наука и изкуство, С. 1956 г.
- [6] Репина, Т., А. Особенности подравнивания звука по высоте к заданному эталону у дошкольником, АПН, РСФСР, т. 133.
- [7] Сеченов, И. М. Кому и как разрабатывать психологию, М. 1952 г.
- [8] Теплов, Б. Психология и индивидуальных различии, изд. ЛПН, РСФСР 1961 г.

За контакти:

Доц. д-р Пелагия Векилова, Катедра „Музика“, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, тел.: 082-850 998

Светла Минкова, Русенски университет „А. Кънчев“, E-mail: swetla@uni-ruse.bg, тел.: 082-888-465